

LA GESTIÓ COL·LABORATIVA DE LA MEDICACIÓ: CAP A UNA NOVA CULTURA ASSISTENCIAL EN SALUT MENTAL

Angel Martínez-Hernández; Asun Pié-Balaguer, Mercedes Serrano-Miguel

El consum de psicofàrmacs, especialment de neurolèptics, és un repte de primera magnitud per a les polítiques de salut mental, ja que entre un 25 i un 50% de les persones amb un diagnòstic d'esquizofrènia o trastorn esquizo-afectiu afirmen no sentir-se satisfetes amb la medicació que prenen habitualment. Els efectes secundaris i els riscos per la salut (augment de pes, risc de síndrome metabòlica, dany cognitiu, etc.), així com els significats socials associats a aquest tipus de fàrmacs, són factors que han dificultat - i continuen dificultant - l'esperada aliança terapèutica entre professionals, pacients i famílies. La prescripció de dosis altes de medicació neurolèptica s'associa a la presència de més efectes secundaris que obstaculitzen l'autonomia dels pacients, així com l'adherència al tractament i, en conseqüència, afavoreixen l'aparició de més crisis, ingressos hospitalaris i un efecte negatiu en la satisfacció dels usuaris. La iniciativa de la Gestió Autònoma de la Medicació (endavant GAM), creada per grups de recerca, clínics, usuaris i societat civil al Quebec a la dècada dels noranta, és precisament una resposta a aquesta problemàtica.

Reconeguda com a bona pràctica pel *Health and Welfare Commissioner* de Quebec, la GAM ha estat una iniciativa exportada des de 2009 a Brasil, a partir de la *L'Alliance Internationale de Recherche Universités - Communautés, Santé Mentale et Citoyenneté* (ARUCI-SMC). Algunes avaluacions ja realitzades sobre la GAM indiquen beneficis esperats, com la reducció i racionalització de la despesa en medicaments, la reducció de riscos, la millora de la satisfacció dels participants i la major adherència al tractament. També s'indiquen altres, com els canvis de la cultura assistencial i la major satisfacció dels propis professionals, la modificació d'estils de vida associats a la major autonomia dels usuaris i la seva millor inserció social. En aquest últim cas, els efectes impliquen aspectes diversos, com l'impacte en la qualitat de vida, la major participació en la comunitat, la major habilitat per negociar condicions laborals i l'aparició d'un horitzó esperançador vers al futur per part dels participants.

La iniciativa GAM s'instrumentalitza mitjançant una Guia GAM que promou diferents passos cap al desenvolupament de l'autonomia dels usuaris i l'enfortiment de la presa de decisions sobre la seva salut. Actualment està disponible la Guia GAM-Canadà i la Guia GAM-Brasil, aquesta última escindida en dues: una guia per a usuaris i una altra per a promotors en salut mental. En qualsevol cas, es tracta d'instruments que van més enllà del focus estricte de la medicació i que busquen impulsar una cultura assistencial que consideri les necessitats subjectives dels usuaris i humanitzi les pràctiques en salut mental.

Seguint l'estela de les experiències GAM al Canadà i el Brasil, l'any 2017 es va iniciar a Catalunya una recerca acció/participativa en salut mental denominada Gestió Col·laborativa de la Medicació (d'ara endavant GCM) (<http://gcmproject.org/>) coordinada per la Universitat Rovira i Virgili i la Universitat Oberta de Catalunya per tal de crear una Guia adaptada al context català. En l'elaboració d'aquesta guia han participat els CSMAs de Nou Barris i Badalona 2, la Federació Salut Mental Catalunya, l'Associació Sociocultural Radio Nikosia, Matisos, La Muralla, la Fundació Congrés Català de Salut Mental, la Cooperativa Aixec i la Red sin Gravedad. La Guia GCM és resultat d'un procés de reflexió col·lectiva sobre el tractament farmacològic, el propi estat de salut i l'entorn en el qual la persona consumidora de neurolèptics desenvolupa la seva vida. Considerem fonamental l'abordatge de les relacions i dels suports socials dels quals disposa la persona, ja que entenem la importància de treballar l'autonomia com una qüestió que transcendeix la individualitat, i que s'apropa més a una gestió compartida dels malestars. Proponem així la integració en el diàleg de les diferents veus implicades: usuaris, familiars i professionals.

L'elaboració de la Guia al nostre context ha suposat l'anàlisi del laberint conflictiu de la medicació neurolèptica, incloent les dificultats per a la implementació d'una gestió col·laborativa en aquest camp. Això ha permès observar algunes dissonàncies que erosionen les condicions per a una aliança terapèutica possible. Es tracta d'obstacles que limiten l'impuls d'una cultura assistencial centrada en les necessitats de les persones afectades i que podem sintetitzar en tres grans línies: 1) la diferent percepció dels efectes adversos de la medicació per part de professionals, familiars cuidadors i pacients; 2) l'articulació de l'atenció en salut mental més sobre la "suposada" manca de consciència de malaltia que sobre una visió més comprensiva, com podria ser la consciència de

patiment; 3) la preexistència de pràctiques coercitives tant en les pràctiques terapèutiques com de cures (veure Martínez Hernáez et al. 2020a i 2020b).

La Guia GCM va dirigida prioritàriament a les persones amb patiment psíquic i inclou: 1) informació útil sobre drets, medicaments i efectes secundaris dels mateixos; 2) experiències en primera persona, que són reflexions sobre aquestes qüestions; 3) preguntes a manera de reflexió amb les quals elaborar una opinió i posicionament personal respecte de la medicació; 4) eines per a construir un espai de treball compartit i en el qual dialogar sobre la medicació en salut mental; i 5) referències per buscar més informació en altres possibles fonts.

La Guia GCM es presenta com una eina que permet potenciar una vida de qualitat i no només uns serveis de qualitat. De fet, la qualitat dels serveis i les polítiques públiques es poden avaluar també per la seva capacitat per proporcionar als usuaris els mitjans per exercir els seus drets, entre ells la participació activa en el seu tractament

Recomanacions

Algunes de les recomanacions que articulen la guia són:

- Incorporar la participació dels usuaris en la presa de decisions sobre el seu tractament farmacològic-psicoterapèutic, i altres aspectes de la seva vida.
- Afavorir la generació de procediments col·laboratius en la gestió de la medicació, incorporant la possibilitat de processos de modificació i/o discontinuació en el cas que la persona els sol·liciti.
- Integrar la dimensió ètica a la qüestió del tractament farmacològic, la seva prescripció i el seu seguiment.
- Afavorir processos d'atenció amb una visió de cures compartides o ampliades, on es tingui en compte la xarxa social.
- Activar mecanismes de treball amb perspectiva de drets i amb l'objectiu que la persona pugui assolir una ciutadania plena.

Bibliografía

Autors Varis (2020). *Guía para la gestión colaborativa de la medicación en salud mental*. Tarragona/Barcelona: Publicacions URV i UOC.

<http://llibres.urv.cat/index.php/purv/catalog/book/437>

Martínez-Hernández, A., Pié-Balaguer, A., Serrano-Miguel, M., Morales-Sáez, N., García-Santemases, A., Bekele, D., & Alegre-Agís, E. (2020a) “The collaborative management of antipsychotic medication and its obstacles: A qualitative study” *Social Science & Medicine*, 247, 112811. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.112811>

Martínez-Hernández, A, Pié-Balaguer, A., Serrano-Miguel, M., Alegre-Agís, E., Morales-Sáez, N., Bertran, X.C., Bekele, D., García-Santemases, A. and Correa-Urquiza, M., (2020b) “Crónica de un desencuentro: la medicalización de la psicosis y sus laberintos en la Cataluña urbana.” A María Epele (Ed.) *Políticas terapéuticas y economías de sufrimiento. Perspectivas y debates contemporáneos sobre las tecnologías psi*. Buenos Aires: IIGG/CLACSO, pp. 79-101.

Videos: http://gcmproject.org/?page_id=699